

Trianon – így is történt

Ablonczy Balázs Trianonról szóló új könyvében elsősorban a magyar társadalom kevésbé ismert, mindennapi tapasztalatainak bemutatását tekinti feladatának. Több más tényező mellett érnyee, hogy ahol lehetséges, igyekszik a köz számára ismeretlenek életpályájának felvázolásával érzékeltetni Trianon, illetve az első világháború végi összeomlás hatását, mondván: leginkább így jelezhető, hogy hogyan változtatta meg a történelem a hétköznapi életet. „Így is történt” – ezzel a mondattal zárul a könyv. Érdeemes megemlíteni, Ablonczyt idézve, miszerint mostanában vannak az utolsó pillanatok, amikor még fontosat lehet mondani Trianonról, ezért indította el a *Litera* irodalmi portál *Privát Trianon* programját, személyes, családi történetek egybegyűjtésére.

A mű, írja a szerző, jelentős részben támaszkodik az általa vezetett „Lendület” *Trianon 100 Kutatócsoport* tevékenységére. Ez az olvasó számára egyebek között a lokális és tematikus „mélyfúrásokra” épülő, kevésbé ismerhető munkákra való hivatkozásokból is kitűnik. A kutatócsoport egyébként azt a célt tűzte maga elé, hogy a történetírás adósságainak felszámolása mellett friss tudást tár a nagyközönség elé. Ennek megfelelően – és ez határozza meg e könyv műfaját, stiláris elemeit is – eredményeiket élvezhető, a szélesebb közönség számára fogyasztható, népszerűsítő formában is igyekeznek közzétenni.

Trianont illetően a magyar kultúrkörben egyetlen dologban mutatkozik teljes konszenzus: Trianon, így önmagában nem a versailles-i Nagy-Trianon-kastélyt vagy annak La galérie des Cotelles nevű folyosóját jelenti, ahol 1920. június 4-én, délután 4-kor aláírták az első világháború utáni, Magyarországra érvényes békeszerződést, hanem e békeszerződés, bevett formulával békediktátum (de melyik békeszerződés nem diktátum a vesztes számára?) környezetét, következményeit.

Most, a századik évforduló körül viszont csak exponálódik, mennyire mást jelent Trianon a vulgarizáló, nemtudásra vagy tudatosan hamis interpretációra épülő szövegekben, a kormányzati emlékezetpolitikában, valamint az igényes történeti munkákban. És akkor még nem esett szó a szélesebb közönségben létező nézetek, impressziók, hitek szóródásáról, ezen belül külön az egykori történeti Magyarország mai magyar határokon kívüli területein élő magyar identitásúakról, az onnan elszármazottakról, illetve leszármazottjaikról, az őket megosztó, személyes életstratégiákat is meghatározó véleménykülönbségekről. Megállva egy pillanatra a magyar migrációnál: Ablonczy könyve szerint a Trianonnal elszakított területekről az 1916-os román betöréssel induló menekülés jellegű, máig tartó folyamatban óvatos becsléssel is több mint egymillió ember telepedett át a béke-

szerződés utáni Magyarországra, akik leszármazottjaikkal együtt két-három milliónyian is lehetnek. Érzékenységük Trianon következményeit illetően a társadalom többsége számára ismeretlen vagy nehezen megragadható – írja –, mert történetük nem vált a nemzeti múlt részévé. Ehhez hozzáteendő: a szerző tevékenységének meghatározó szempontja, hogy ez a helyzet változzon, elég itt csak az említett kutatócsoport mellett az először tíz évvel ezelőtt megjelent *Trianon-legendák* vagy *A visszatért Erdély* című könyveire utalni (az utóbbiról lásd lapunk 2018/1. számát). Nem rajta múlik, hogy a differenciált elemzésre a hivatalosság és a szélesebb közvélemény kevéssé fogékony.

Trianon nagypolitikai aspektusairól a tényekre kíváncsi olvasó számos mértéktartó és kiegyensúlyozott műből tájékozhat. Ezek Trianon előidézőjeként hosszú folyamatokat és számos tényezőt mutatnak fel. Ilyenként természetesen nehezebben fogyaszthatók, mint a különböző korszakok emlékezetpolitikája, a hamis interpretációk, amelyek a magyarságot a külső és belső gonosz áldozatának ábrázolják, ahol bűnbakként Trianon kizárólagos hazai felelőse a baloldal, Károlyi Mihály, a Tanácsköztársaság, a kommunisták, a szociáldemokraták, olykor a polgári radikálisok.

Az igényes történeti munkákból kitűnik, hogy döntő mértékben nem az 1918 ősze utáni események vezettek Trianonhoz, hanem elsősorban az, hogy milyen helyet kapott Magyarország a világháborúban győztesek hosszabb távú, térséget

érintő politikai elképzeléseiben, közelebbről, hogy a háborúban a magyarok a nyugati hatalmak ellenségévé váltak, az antantkormányok, a győzelem reményben, a román, cseh és délszláv nacionalizmustól is befolyásolva, az Osztrák–Magyar Monarchia nemzetiségeinek önálló államiságot és nagyvonalú határokat ígértek. De e munkákból kiteszik az is: mindez nem választható el a magyar belpolitika és közgondolkodás legalább a 19. század végétől érvényesülő szempontjaitól, a problémák és megoldások rossz felmérésétől, a nemzetiségi és a szociális ügyek meg nem értésétől, a politikai osztály és a társadalom politizáló része döntő hányadának rövidlátásától. E feldolgozások, illetve a világháborúról szóló irodalom alapján az is világos, hogy a háború végén, a kisantant előrenyomuló csapataival szemben a honvédelemre még átmenetileg sem bontakozott ki érdemi nemzeti felbuzdulás, összefogás, egy honvédő háborúnak szerény esélyei is alig voltak – függetlenül attól, hogy adott esetben mit tettek volna a győztes hatalmak. Sokféle elemből áll össze tehát, hogy miből lett Trianon.

Bár Ablonczy csak a szükségesnek látott mértékig tér ki az úgynevezett nagypolitika ügyeire, ezek lényegi kérdéseiben világosan megfogalmazza álláspontját. A Monarchia – mondja – a háború nélkül sem maradhatott volna fenn az addigi formájában, évtizedes távlatban sem, „a dinamikus nacionalizmus áradásának egyszerűen képtelenség volt gátat vetni” – írja. Az átalakuló közvélemény nagyobb részét vagy a társadalmi reform,

vagy a nemzeti alapon végbemenő elszakadás foglalkoztatta, kevesen voltak érdekeltek a Monarchia fenntartásában. Máshol az olvasható: „...a magyar nemzeti liberális, majd a századfordulótól kezdve egyre konzervatívabbá váló politikai elit, amely 1867 után (csaknem) teljhatalmat kapott az ország belpolitikájának intézésére, a 19. század utolsó évtizedében mintha elvesztette volna veszélyérzetét az ország többnemzetiségi voltával és az ebből fakadó következményekkel kapcsolatban. A háború alatti időszak kulcsszereplői ennek a századfordulón szocializálódott nemzedéknek a tagjai voltak (ideértve Károlyi Mihályt is), reflexeik is innen adódtak.” Összefoglalóan azt mondja: a magyar elit, amely egészében maga is nacionalista volt, a mások által követett nacionalizmus erejével szemben vallott kudarcot. „Sorsuk küzdelem volt a nagyhatalmú végzettel [...] nem érdemes utólagos szemrehányást tenni nekik...”

Az összeomlás és a békeszerződés történetét Ablonczy az 1918. decemberi gyulafehérvári román nemzetgyűlés szinte helyszíni tudósítás elevevényű, sokoldalú felidézésével indítja. Ezt követően mutatja be a győztes nagyhatalmak térségünket érintő, békeszerződés körüli szempontjait, ismereteit. Itt esik szó egyebek között, egy hosszabb bekezdés erejéig, a csak az utóbbi időben a nyilvánosság számára felelevenített, sok családban szájhagyományokban, esetleg levelezésben, fotókon nyomokat hagyó, 1920 elején kezdődő gyermekmentő akcióról, melynek során csaknem hatvanezer, nem

jelentéktelen részben a társadalom alsóbb rétegeiből kikerülő magyar gyerekek jutott el Nyugat-Európa országaiba, elsősorban Hollandiába. A *Függetlenség keresése* cím alatt a békeszerződés körüli, hivatalosnak nevezhető magyar tevékenységet mutatja be, megállapítva: a magyar politikai elit, sokféle politikai színezettel, szinte mindent végigpróbált az ország érdekében, a naiv pacifizmustól kezdve a fegyveres honvédelmen és a nagyhatalmi támogatás megszerzésének próbálkozásain át a titkos diplomáciáig és a népszavazásig, sikertelenül. Ablonczy aszinkronitásként jellemzi összefoglalóan ezeket az egyébként többnyire ismert kísérleteket, mondván, másokkal és mást képviseltek a magyarok, mint amire a döntnökök éppen fogékonyak lettek volna talán, ha egyáltalán.

Érzékletesen foglalkozik a könyv a történeti Magyarország háború vége körül kezdődő, erőszakkal tarkított szétesésének viszonyaival, ennek milliók életére ható következményeivel. Háború utáni háborúnak nevezi a három erőszakhullámot, az ország jelentős részét érintő idegen megszállást és az ideológiai eredetűnek nevezett két terrort, Tanácsköztársaság alatti vöröset és az azt követő fehéret. Trianon sokak számára ezekkel az erőszakkal kezdődött, hiszen a hátrországi nélkülözéseken, katonaként fogságba esett, meghalt férfiakon, illetve az 1916-os román betörésen túl az ország területét gyakorlatilag nem érintette a világháború. A trianoni Magyarországot körülvevő új országokról *Kisbirodalmak születnek* cím alatt esik szó, egyebek között megállapítva: a békeszerző-

dés előtt a magyar határokhoz való viszonyt az „evés közben jön meg az étvágy” szöveggel lehet jellemezni. Ablonczy bemutatja ezen államok új határaiton belüli, a történelmi Magyarországot érintő berendezkedésének folyamatát és az erőszak-hullám részét képező megszállói viselkedését.

Inkább egzotikusnak tetszhet, de más aspektusból a szétesést, a károszt jelzi az egykori Magyar Korona területén formálódó tíznél több úgynevezett kérészállamról szóló rész. Ugyanígy az extrém viszonyokat érzékeltetik a spanyolnáthával, a szénhiánnyal, egyáltalán, a közellátás elemi gondjaival, valamint a menekültekkel foglalkozó szakaszok. Egyebek között kitűnik, a menekültek sorsát sokak számára megjelenítő vagonlakói státusz relatíve szűk kört érintett, őket is korlátozott ideig, ami éppen azt mutatja, a jelentős tömeg befogadása az ő státuszuk rendezésénél jóval nagyobb problémát jelentett. A mai olvasó egyébként feltehetően másként olvassa a beáramlás korlátozásról, a menekülteket és gazdasági okok miatti bevándorlókat differenciálni kívánó törekvésekről szóló mondatokat, mint tette volna ezt mondjuk öt évvel ezelőtt.

Mi marad egy birodalomból? – teszi fel a kérdést a részben összegző szándékú zárófejezet. Itt sok, a békeszerződést követő, a laikus olvasó számára kevéssé ismerhető bonyodalomról is szó esik, a levéltárügytől az egyházi közigazgatásig, mintegy jelezve, a statisztikai adatokkal könnyen prezentálható veszteségeken túl mi mást is jelentett Trianon.

Trianonról azért beszélünk – írja az utolsó oldalakon Ablonczy –, mert egyrészt emlékezete átszövi a mindennapjainkat (mellékesen egyebek között a Rákosi- és a Kádár-rendszert is túlélő közterületi elnevezésekkel). Másrészt a határokon túli magyarok, illetve jogaikért vívott küzdelmük szintén folyamatosan emlékeztetnek a száz éve történetekre. Harmadrészt, mert Trianon metaforává vált, minden rossz jelzője lett, miközben valós tartalma elhalványult, mitikus magyarázatok kerültek előtérbe, amelyek aligha szolgálják a nemzeti önismeretet.

Ablonczy Balázs: Ismeretlen Trianon. Az összeomlás és a békeszerződés története, 1918–1921. Jaffa Kiadó, Budapest, 2020. 272 oldal, 3999 forint.